

แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุโดยใช้ทุนทางภูมิปัญญา และวัฒนธรรม
เพื่อลดความเหลื่อมล้ำในท้องถิ่น: กรณีศึกษาชุมชนบ้านห้วยหว้า ตำบลโนนฆ้อง
อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น

Guidelines for Developing Elderly's Quality of Life by Employing Intellectual and
Cultural Capital to Reduce Local Disparities: A Case Study of Ban HuayWa
Non Kong Sub-District, Ban Fang District, Khon Kaen Province

สุนทรชัย ชอบยศ*

วิทยาลัยการเมืองการปกครอง มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

Sunthonchai Chopyot*

College of Politics and Governance, Mahasarakham University

Received: July 12, 2023

Revised: September 11, 2023

Accepted: September 14, 2023

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) สำรวจข้อมูลทุนทางภูมิปัญญา และวัฒนธรรมของผู้สูงอายุในชุมชนบ้านห้วยหว้า 2) ศึกษาแนวทางในการพัฒนาศักยภาพทุนทางภูมิปัญญา และวัฒนธรรมของผู้สูงอายุเพื่อลดความเหลื่อมล้ำในท้องถิ่น การศึกษานี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง 12 คน ผลการศึกษาพบว่า ข้อมูลทุนทางภูมิปัญญา และวัฒนธรรมของผู้สูงอายุในชุมชนบ้านห้วยหว้า ได้แก่ 1) วรรณกรรมพื้นบ้าน และภาษา (ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น) 2) ศิลปะการแสดง (หมอลำลิ้นไข กลองยาว รำวงคองก้า) 3) แนวปฏิบัติทางสังคมพิธีกรรม ประเพณี และเทศกาล (ฮีต 12 คอง 14) 4) ความรู้ และการปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติ และจักรวาล (อาหาร และการแพทย์พื้นบ้าน) 5) งานช่างฝีมือดั้งเดิม (การทอผ้าไหม การทอประคตเอวไหม เครื่องจักสานหัตถกรรมท้องถิ่น) 6) การเล่นพื้นบ้าน กีฬาพื้นบ้าน และศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัว (การเล่นวงตีนเกวียน, การเล่นต่อไก่) ทั้งนี้แนวทางในการพัฒนาศักยภาพทุนทางภูมิปัญญา และวัฒนธรรมของผู้สูงอายุ เพื่อลดความเหลื่อมล้ำในท้องถิ่น ได้แก่ 1) การพัฒนากลุ่มผลิตภัณฑ์ และสินค้าท้องถิ่น (อาหาร สิ่งทอ สินค้าวัฒนธรรม) 2) การพัฒนากลุ่มบริการ และการเพิ่มมูลค่าทางวัฒนธรรม (การศึกษา/ท่องเที่ยว ด้านการแพทย์แผนไทยโบราณ ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น การละเล่นพื้นบ้าน ฯลฯ)

คำสำคัญ: ผู้สูงอายุ ทุนทางภูมิปัญญาและวัฒนธรรม ความเหลื่อมล้ำ

*สุนทรชัย ชอบยศ (Corresponding Author)

e-mail: sunthonchai.c@msu.ac.th

*บทความนี้ได้รับการอุดหนุนจากงบประมาณเงินรายได้ ประจำปีงบประมาณ 2563

วิทยาลัยการเมืองการปกครอง มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

Abstract

The study aimed to achieve two main objectives: firstly, to delve into the reservoir of intellectual and cultural capital harbored by the elderly population of the Ban Huai Wa community; and secondly, to scrutinize the prospect of leveraging this reservoir for local development, thereby mitigating disparities in the region. Employing a qualitative research methodology, the investigation encompassed interviews with a cohort of 12 individuals. The findings illuminated a spectrum of intellectual and cultural capital within the Ban Huai Wa elderly cohort encompassing: 1) vernacular literature and linguistics (embodied in local histories) 2) performative arts (exemplified by Mor Lam Sin Sai resonant long drums and spirited Kongka dances) 3) communal customs, ceremonial rituals traditional practices and festive celebrations (including the vivacious Heat 12 Kong 14 festival) 4) a reservoir of insights and practices concerning the natural world and the cosmos (encompassing sustenance and traditional healing) 5) the artisanal dexterity of tradition (embracing silk weaving intricate silk waist weaving wickerwork and indigenous handicrafts) and 6) folk pastimes, sporting traditions and martial prowess (evident in captivating wagon bands and spirited cockfighting contests). Guidelines emerge from these findings to amplify the potential of the elderly's intellectual and cultural capital poised to redress local inequalities: 1) Cultivation of niche product clusters and indigenous goods (ranging from culinary delights to textile artistry and cultural artifacts) and 2) Elevation of service-oriented clusters with enriched cultural value (encompassing spheres like education tourism ancient Thai traditional medicine regional arts and culture, and the vibrant tapestry of folk games).

Keywords: Elderly, Intellectual and Cultural Capital, Inequality

บทนำ

ประเทศไทยภายหลังสิ้นแผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ พ.ศ. 2564 ได้เข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ โดยสมบูรณ์ คือ มีประชากรผู้สูงอายุคิดเป็นร้อยละ 20 ของประชากรทั้งประเทศ ภาวะการณ์เช่นนี้รัฐบาลได้มีความพยายามในการหามาตรการในการรองรับการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรดังกล่าว สำหรับกรอบในการพัฒนาผู้สูงอายุในฐานะกลุ่มคนที่ต้องมีการดูแล เนื่องจากอยู่ในวัยบั้นปลายชีวิต และสภาพร่างกายอาจไม่เอื้ออำนวยต่อการทำมาหาเลี้ยงชีพ เพราะผู้สูงอายุสามารถแบ่งได้ทั้ง กลุ่มผู้สูงอายุติดสังคม ผู้สูงอายุติดบ้าน และผู้สูงอายุติดเตียง ดังนั้น การออกแบบนโยบายจึงต้องทำให้สอดคล้องกับแต่ละกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งอาจใช้กรอบในการพัฒนาผู้สูงอายุขององค์การอนามัยโลก (WHO) คือ แนวคิด Active Ageing หรือแนวคิด“พลฒพลัง” ที่เน้นเรื่องการมีสุขภาพที่แข็งแรง (Strong) มีความมั่นคงปลอดภัยในชีวิต (Security) และการมีส่วนร่วมกับชุมชนท้องถิ่น (Social Participation) (กรมกิจการผู้สูงอายุ, 2562) ทั้งนี้ สำหรับประเทศไทยผู้สูงอายุจำนวนมากยังต้องทำงานหารายได้ เนื่องจากไม่มีบุตรหลานเลี้ยงดูเป็นที่พึ่ง และไม่มีเงินออมพอที่จะใช้ดำรงชีวิตในวัยชรา จากการสรุปรายงานการทำงานของผู้สูงอายุในประเทศไทย พ.ศ. 2557 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ (2558) พบว่า มีผู้สูงอายุที่ทำงาน 3.84 ล้านคน หรือคิดเป็นร้อยละ 38.2 ตั้งแต่ พ.ศ. 2554-2557 ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ประกอบอาชีพผู้ปฏิบัติงานที่มีฝีมือในด้านการเกษตร และประมง ในพ.ศ. 2557 มีผู้สูงอายุที่ได้รับบาดเจ็บหรืออุบัติเหตุจากการทำงาน ร้อยละ 18.2 ของผู้สูงอายุที่ทำงานทั้งหมด ความเหลื่อมล้ำในสังคมเป็นประเด็นที่มีการกล่าวถึงในการบริหารการพัฒนาในระดับโลก กล่าวคือ องค์การสหประชาชาติมีการกำหนดให้ประเด็นการลดความเหลื่อมล้ำ (Reducing Inequality) เป็นหนึ่งในหลักที่ต้องคำนึงถึงใน

การพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals (SDGs) สำหรับประเด็นผู้สูงอายุอาจพิจารณาได้ทั้งมิติ ความเหลื่อมล้ำด้านสิทธิ และโอกาส ทั้งความเหลื่อมล้ำด้านระบบการดูแลสุขภาพ และโอกาสในการได้รับสวัสดิการ จากรัฐอย่างทั่วถึง ทั้งนี้ จุดเน้น และประเด็นการพัฒนาหลักของการสร้างความเป็นธรรม และลดความเหลื่อมล้ำใน แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 เน้น 1) การสร้างโอกาสให้กับกลุ่มเป้าหมายประชากรร้อยละ 40 ที่มีรายได้ต่ำสุด โดยจัดบริการของรัฐที่มีคุณภาพทั้งด้านการศึกษา สาธารณสุข ให้กับผู้ที่ด้อยโอกาส และผู้ที่อาศัยใน พื้นที่ห่างไกล 2) การสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจ และสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสนับสนุนในเรื่องการสร้างอาชีพ รายได้ และให้ความช่วยเหลือที่เชื่อมโยงการเพิ่มผลิตภาพสำหรับประชากรกลุ่มร้อยละ 40 ที่มีรายได้ต่ำสุด ผู้ด้อยโอกาส สตรี และผู้สูงอายุ 3) การกระจายการจัดบริการภาครัฐให้มีความครอบคลุม และทั่วถึงทั้งในเชิงปริมาณ และคุณภาพในด้านการศึกษา สาธารณสุข โครงสร้างพื้นฐาน และการจัดสวัสดิการ 4) การสร้างชุมชนเข้มแข็งให้เป็น พลังร่วมทางสังคมในการสนับสนุนการพัฒนา และพร้อมรับผลประโยชน์จากการพัฒนา โดยส่งเสริมการประกอบอาชีพ ของผู้ประกอบการระดับชุมชน การสนับสนุนศูนย์ฝึกอาชีพชุมชนเพื่อยกระดับทักษะของคนในชุมชน ส่งเสริมให้ชุมชน จัดสวัสดิการ และบริการในชุมชน นอกจากนี้ในรายงานสังคมโลกปี 2566 (World Social Report, 2023) ของ องค์การสหประชาชาติ (United Nations, 2023) ได้มุ่งให้ความสนใจไปที่การไม่ทอดทิ้งใครไว้ข้างหลังในโลกสังคม ผู้สูงอายุ (Leaving No One Behind In An Ageing World) อันเป็นการส่งสัญญาณถึงแนวโน้มสังคมสูงวัยที่จะ ก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำสูงขึ้น และการออกแบบนโยบายที่ต้องสอดคล้องกับบริบทสังคมโลก

สำหรับผู้สูงอายุนั้นถือเป็นบุคคลที่ทรงคุณค่า และเป็นพลังในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นหากให้โอกาส และเห็น ความสำคัญของผู้สูงอายุ เนื่องจากผู้สูงอายุมีภูมิปัญญา และวัฒนธรรมที่สามารถสร้างกระบวนการเรียนรู้ ได้การศึกษา และรวบรวมชุดข้อมูลพื้นฐานด้านภูมิปัญญา และวัฒนธรรมสามารถต่อยอดในการพัฒนาท้องถิ่น และตัวผู้สูงอายุเองได้ ทั้งเรื่องการจัดการศึกษาในท้องถิ่น การพัฒนารายได้ และอาชีพแก่ผู้สูงอายุอันเป็นการพัฒนาผู้สูงอายุให้มีคุณภาพชีวิต ที่ดีขึ้น เพราะจากข้อมูลสำนักสถิติแห่งชาติ (2558) พบว่า ผู้สูงอายุมีรายได้จากบุตรเริ่มมีแนวโน้มลดลง ขณะที่รายได้ จากการทำงานเพิ่มขึ้น หรือผลการศึกษาของเพ็ญจันทร์ ประดับมุข-เซอร์เรอ และคณะ (2557) พบว่า ผู้สูงอายุไทย ในชุมชนยังอยู่ในสถานะทางสังคมเศรษฐกิจที่ค่อนข้างยากลำบาก สำหรับความต้องการผู้สูงอายุนั้น นอกจากปัจจัย ทางเศรษฐกิจและที่อยู่อาศัยแล้ว ความต้องการด้านร่างกายที่แข็งแรง จิตใจที่เข้มแข็ง และความต้องการด้านสังคม ที่ผู้สูงอายุต้องการเป็นส่วนหนึ่งของสังคมมีความสำคัญอย่างมาก (กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2559) กรณีชุมชนบ้านห้วยหว้า ตำบลโนนฆ้อง อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น เข้าสู่สังคมผู้สูงวัยจากข้อมูลเทศบาล ตำบลโนนฆ้อง (ปี 2560) พบว่า มีผู้สูงอายุถึง 996 คน คิดเป็นร้อยละ 17.96 ของประชากร ในขณะที่ช่วงรายได้ระหว่าง 600-1,000 บาท มากถึง ร้อยละ 49.0 ข้อมูลนี้สะท้อนถึงปัญหาในระดับพื้นที่ที่สมควรได้รับการแก้ไขอย่างเร่งด่วน (สุนทรชัย ขอบยศ และคณะ, 2563) ทั้งนี้ การพัฒนาผู้สูงอายุ โดยการใช้ทุนทางภูมิปัญญา และวัฒนธรรมของท้องถิ่น ค่อนข้างจำกัด และการคิดหาแนวทางอื่น ๆ ในการเสริมสร้างรายได้ และอาชีพก็จำกัดไปด้วย โดยผู้สูงอายุมีรายได้น้อย และต้องพึ่งพุงอื่น ๆ ในชุมชนเพื่อการยังชีพ เช่น การเป็นพนักงานโรงงานใกล้บ้าน และบางรายมีรายได้จากเบี้ยยังชีพ ผู้สูงอายุเท่านั้น หากมีแนวทางในการใช้ทุนทางภูมิปัญญา และวัฒนธรรมที่มีในตัวผู้สูงอายุก็จะเป็นการสร้างโอกาส ทางเศรษฐกิจ และสังคมที่เหมาะสมตามลักษณะช่วงวัยของผู้สูงอายุ และจะทำให้ผู้สูงอายุมีสุขภาพกายที่แข็งแรง มีความมั่นคงปลอดภัย และมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น โดยนำทุนทางภูมิปัญญา และวัฒนธรรมมาเป็น สื่อกลางในการพัฒนารายได้ และอาชีพรวมถึงการส่งเสริมการศึกษา และสร้างความสัมพันธ์กับกลุ่มคนวัยอื่น ๆ ต่อไป

วัตถุประสงค์

- 1) เพื่อสำรวจข้อมูลทุนทางภูมิปัญญา และวัฒนธรรมของผู้สูงอายุในชุมชนบ้านห้วยหว้า
- 2) เพื่อศึกษาแนวทางในการพัฒนาศักยภาพทุนทางภูมิปัญญา และวัฒนธรรมของผู้สูงอายุเพื่อลดความเหลื่อมล้ำในท้องถิ่น

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องและกรอบแนวคิด

แนวคิดเกี่ยวกับผู้สูงอายุ

พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 มาตรา 3 บัญญัติว่า “ผู้สูงอายุ” หมายถึง “บุคคลซึ่งมีอายุเกินหกสิบปี บริบูรณ์ขึ้นไป และมีสัญชาติไทย” โดยปัจจุบันผู้สูงอายุ หรือผู้ที่มีอายุ 60 ปี ของประเทศไทยมีสัดส่วนเพิ่มขึ้นในอัตราที่รวดเร็วเมื่อเทียบกับประชากรวัยอื่น ๆ ของประเทศ ทำให้โครงสร้างประชากรของประเทศไทยก้าวเข้าสู่ “สังคมผู้สูงอายุ (Aging Society)” (มีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไปมากกว่า ร้อยละ 10 ตามที่องค์การสหประชาชาตินิยามไว้) พ.ศ. 2548 ประเทศไทยก้าวสู่สังคมผู้สูงอายุ และก้าวสู่สังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ ในปี 2564 โดยผู้สูงอายุจะมีมากกว่า ร้อยละ 20 ของประชากร (กรมกิจการผู้สูงอายุ, 2562) การมีผู้สูงอายุเป็นสัดส่วนมากขึ้น ทำให้เกิดข้อกังวลว่าจะส่งผลกระทบต่อ การลดลงของรายได้เฉลี่ยประชากร เนื่องจากวัยแรงงานลดลง รายจ่ายภาครัฐจะเพิ่มขึ้นทั้งด้านการประกันสังคม สุขภาพอนามัย และสวัสดิการผู้สูงอายุ

การสูงวัยของประชากรโลกในปี 2559 คิดเป็นร้อยละ 12.5 ของประชากรทั้งโลก หากพิจารณาตามนิยามของ องค์การสหประชาชาติผู้มีอายุ 60 ปีขึ้นไปเกินร้อยละ 10 ของประชากรถือว่าประเทศนั้นเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุแล้วหาก เปรียบเทียบระดับโลก นั้นย่อมหมายความว่าโลกของเรากำลังก้าวเข้าสู่สังคมโลกแห่งผู้สูงอายุอย่างแท้จริง องค์การ สหประชาชาติได้มีแผนปฏิบัติการระหว่างประเทศมาดริดภายหลังจากการจัดประชุมสมัชชาระดับโลกว่าด้วยผู้สูงอายุ ครั้งที่ 2 ณ กรุงมาดริด ประเทศสเปน พ.ศ. 2545 โดยกำหนดเป้าหมายหลักสำคัญในการพัฒนาผู้สูงอายุ 3 ประเด็น คือ (กรมกิจการผู้สูงอายุ, 2562)

- 1) ผู้สูงอายุกับการพัฒนา
- 2) สูงวัยอย่างสุขภาพดี และมีสุขภาพพอ
- 3) การสร้างความมั่นใจว่าจะมีสภาพแวดล้อมที่เกื้อหนุน และเหมาะสมกับผู้สูงอายุ

ในขณะเดียวกันองค์การอนามัยโลกได้กำหนดแนวทางสำคัญในการเสริมสร้างพลังของผู้สูงอายุด้วยแนวคิด Active Ageing ซึ่งมุ่งเน้นไปที่การส่งเสริมผู้สูงอายุให้เป็นผู้ที่มีพลวัต โดยมีความสำคัญอยู่ 3 ประการคือ 1) ผู้สูงอายุมีสุขภาพที่ดี (Healthy) 2) ผู้สูงอายุมีความมั่นคง หรือการมีหลักประกันชีวิต (Security) 3) และผู้สูงอายุ มีส่วนร่วม (Participation)

กรอบแนวคิดระดับสากลทั้งขององค์การสหประชาชาติ และองค์การอนามัยโลกมีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อประเทศ ภาควิชาสังคมในการขับเคลื่อนกิจกรรมผู้สูงอายุ เพื่อตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม กลไกระดับนโยบาย ทั้งในระดับประเทศ ระดับภูมิภาค และระดับท้องถิ่นต้องมีการวางแนวทาง เพื่อสนับสนุน และรองรับแนวคิดสำคัญ ที่จะนำไปสู่การพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุทั้งในเรื่องของสุขภาพ เรื่องความเป็นอยู่รวมถึงเรื่องการใช้ศักยภาพของผู้สูงอายุอย่างเต็มที่ เพื่อก่อให้เกิดการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม โดยเน้นการพัฒนาที่ให้ทุกภาคส่วน มีบทบาทในการทำกิจกรรม และเข้าถึงทรัพยากรของรัฐในทุกระดับ

พ.ศ. 2561 ประเทศไทยได้ประกาศให้สังคมผู้สูงอายุเป็นวาระแห่งชาติ เนื่องจากตระหนักถึงปัญหาสำคัญ ในการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุของประเทศไทยเพราะการทำงานแบบแยกส่วน และขาดการบูรณาการ มีความซ้ำซ้อน ในเชิงประเด็น และพื้นที่มีหลายหน่วยงานที่ดำเนินการด้านผู้สูงอายุ แต่ยังขาดการพูดคุย และจัดระบบให้เป็นในทิศทาง เดียวกัน นอกจากนี้กฎหมายระเบียบ หรือข้อบังคับที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุก็ไม่ได้เชื่อมต่อการดำเนินงาน และขาด ฐานข้อมูลผู้สูงอายุตั้งแต่ประชากรผู้สูงอายุ ที่เข้ารับบริการของภาครัฐ หรือความต้องการของผู้สูงอายุที่ไม่สามารถ

แสดงให้เห็นถึงผลการดำเนินงานในภาพรวมทั้งประเทศ ส่งผลต่อการประเมินสถานการณ์ และการกำหนดนโยบายระดับต่าง ๆ รัฐบาลจึงมีความพยายามในการที่จะทำงานร่วมกันอย่างบูรณาการ เพื่อนำนโยบายด้านผู้สูงอายุไปปฏิบัติอย่างจริงจัง จึงกำหนดมาตรการในการขับเคลื่อนระเบียบวาระแห่งชาติ เรื่องผู้สูงอายุ ด้วยแนวทาง 6 Sustainable 4 Change กล่าวคือ (กรมกิจการผู้สูงอายุ, 2562) 1) การสร้างระบบคุ้มครอง และสวัสดิการผู้สูงอายุ 2) การทำงานและการสร้างรายได้สำหรับผู้สูงอายุ 3) ระบบสุขภาพเพื่อรองรับสังคมผู้สูงอายุ 4) ปรับสภาพแวดล้อมชุมชน และบ้านให้ปลอดภัยกับผู้สูงอายุ 5) ธนาคาเวลาสำหรับการดูแลผู้สูงอายุประเทศไทย 6) การสร้างความรอบรู้ให้คนรุ่นใหม่เตรียมความพร้อมในทุกมิติ และ 4 การเปลี่ยนแปลง (Change) ได้แก่ 1) ยกระดับความร่วมมือเสริมสร้างพลังสังคมสูงอายุ 2) การปรับเปลี่ยนกฎหมายระเบียบปฏิบัติข้อบังคับให้เอื้อต่อการทำงานด้านผู้สูงอายุ 3) การปฏิรูประบบข้อมูลเพื่อขับเคลื่อนงานด้านผู้สูงอายุอย่างมีประสิทธิภาพ และ 4) พลิกโฉมนวัตกรรม เพื่อลดความเหลื่อมล้ำในสังคมผู้สูงอายุ

เมื่อเราเห็นภาพทะเลแห่งความรู้เกี่ยวกับผู้สูงอายุทั้งในระดับโลก และระดับชาติแล้ว ลองพิจารณาดูว่าขณะนี้ท้องถิ่นไทยเรามีอะไรบ้างที่เกี่ยวข้องสอดคล้องกับนโยบายของรัฐ และของโลก เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เพราะต้องไม่ลืมว่าองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีอำนาจหน้าที่ในการดูแลผู้สูงอายุตามกฎหมาย อย่างน้อยข้อมูลจำนวนประชากรที่มีในแต่ละองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นคงพอพยากรณ์ได้ว่า สถานการณ์การเป็นสังคมผู้สูงอายุระดับพื้นที่เป็นอย่างไรจะมีมาตรการ หรือนโยบายใดบ้าง โดยเฉพาะแนวทางที่ต่างจากการกำหนดโดยส่วนกลาง เช่น การแจกเบี้ยยังชีพ มาตรการ และแนวทางต่าง ๆ ในการหนุนเสริมกิจกรรมผู้สูงอายุอาจต้องฟังเสียงของผู้สูงอายุมากขึ้น และการค้นหาศักยภาพของผู้สูงอายุไปพร้อมกันด้วย และหากมาดูนโยบายของรัฐที่เป็นแนวทางแก่การทำงานด้านผู้สูงอายุ อาจเป็นแนวทางในการพัฒนาในระดับพื้นที่ได้อีกด้วย

แนวคิดว่าด้วยความเหลื่อมล้ำกับผู้สูงอายุ

รายงานสังคมศาสตร์โลก (ISSC, IDS & UNESCO, 2016) ได้กำหนดขอบข่ายความเหลื่อมล้ำไว้ถึง 7 ประการ คือ 1) ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ (Economic Inequality) อันเป็นความแตกต่างระหว่างระดับของรายได้ สินทรัพย์ ความมั่งคั่ง และทุน และมาตรฐานการครองชีพ รวมถึงความไม่เท่าเทียมกันในการจ้างงาน 2) ความเหลื่อมล้ำทางสังคม (Social Inequality) อันเป็นความแตกต่างระหว่างสถานะทางสังคมของกลุ่มประชากรต่าง ๆ เช่น ชนชั้น วรณะ หรือกลุ่มอายุ ซึ่งหมายถึง ความไม่สมดุลของระบบที่มีรากฐานมาจากการทำงานของสถาบันทางสังคม เช่น การศึกษา สุขภาพ ความยุติธรรม และการคุ้มครองทางสังคม ความไม่เท่าเทียมกันเหล่านี้ในบทบาทหน้าที่ การตัดสินใจ สิทธิ และปัจจัยกำหนด ส่งผลต่อการเข้าถึงบริการ และการคุ้มครองสำหรับกลุ่มต่าง ๆ ตลอดจนโอกาสในชีวิต และความสามารถในการบรรลุถึงผลลัพธ์บางอย่าง 3) ความเหลื่อมล้ำทางวัฒนธรรม (Cultural Inequality) ความแตกต่างในสถานะระหว่างกลุ่มที่มีอัตลักษณ์ ความไม่เท่าเทียมกันทางวัฒนธรรมครอบคลุมการเลือกปฏิบัติตามเพศชาติพันธุ์ และเชื้อชาติ ศาสนา ความทุพพลภาพ และอัตลักษณ์ของกลุ่มอื่น ๆ ซึ่งมีรากฐานมาจากเหตุผลทางวัฒนธรรม และการปฏิบัติทางประวัติศาสตร์ 4) ความเหลื่อมล้ำทางการเมือง (Political Inequality) ถูกกำหนดให้เป็นความสามารถที่แตกต่างกันสำหรับบุคคล และกลุ่มบุคคลที่จะมีอิทธิพลต่อกระบวนการตัดสินใจทางการเมือง และได้รับประโยชน์จากการตัดสินใจเหล่านั้น แม้ในระบบการเมืองที่มีกระบวนการเปิด และความเท่าเทียมกันของกระบวนการระหว่างพลเมือง ความไม่เท่าเทียมกันทางการเมืองยังหมายถึงโอกาสที่ไม่เท่าเทียมกันในการดำเนินการทางการเมือง 5) ความเหลื่อมล้ำด้านสิ่งแวดล้อม (Environmental Inequality) ครอบคลุมถึงความแตกต่าง และความเหลื่อมล้ำในคุณภาพของสิ่งแวดล้อมที่บุคคลและกลุ่มต่าง ๆ สามารถเข้าถึงได้ รวมถึงระดับของการปกป้องสิ่งแวดล้อม การเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติ และโอกาสที่จะได้ประโยชน์จากการใช้ประโยชน์ การสัมผัสกับมลพิษ และความเสียหายจากภัยธรรมชาติ และภัยพิบัติ นอกจากนี้ยังครอบคลุมถึงความสามารถในการปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และการนำวิถีชีวิตที่ยั่งยืนมาใช้ และความสามารถในการมีอิทธิพลต่อการกำหนดการตัดสินใจเกี่ยวกับปัญหาสิ่งแวดล้อม 6) ความเหลื่อมล้ำเชิงพื้นที่ (Spatial Inequality) ใช้เพื่ออธิบายความเหลื่อมล้ำในกิจกรรมทางเศรษฐกิจ

และรายได้ในพื้นที่ต่าง ๆ โดยทั่วไประหว่างศูนย์กลาง และรอบนอกระหว่างพื้นที่ในเขตเมือง และชนบท และระหว่างภูมิภาคที่มีทรัพยากรที่มีประโยชน์มาก หรือน้อยต่างกัน 7) ความเหลื่อมล้ำทางความรู้ ประกอบด้วยปัจจัยมากมายที่มีอิทธิพลต่อการเข้าถึงแหล่งข้อมูล และประเภทของความรู้ที่แตกต่างกัน รวมถึงผลที่ตามมาจากความไม่เสมอภาคเหล่านี้ นอกจากนี้ยังรวมถึงคำถามที่ว่าความรู้ของใครมีความสำคัญ และความรู้ประเภทใดที่ถือว่าสำคัญที่สุด ความไม่เท่าเทียมกันทางความรู้ระหว่างบุคคล และกลุ่ม ส่งผลกระทบต่อความสามารถในการตัดสินใจอย่างรอบรู้ เข้าถึงบริการ และมีส่วนร่วมในชีวิตทางการเมือง และมีความสัมพันธ์กับความไม่เท่าเทียมกันเชิงพื้นที่ โดยที่พื้นที่รอบนอกที่เข้าถึงความรู้น้อยกว่าก็เป็นที่ยึดจักน้อยกว่าเช่นกัน

สำหรับสังคมไทยพิจารณาความเหลื่อมล้ำว่า คือ ความไม่เท่าเทียมกันระหว่างผู้มีโอกาสกับผู้ด้อยโอกาส โดยโอกาสที่ทำให้มีความต่างกันของผู้คน คือ โอกาสในการเข้าถึง ต่อรอง และจัดการทรัพยากรต่าง ๆ ในสังคม (พลเดช ปิ่นประทีป, 2562) โดยพิจารณารูปแบบความเหลื่อมล้ำที่อยู่ด้วยกันสามรูปแบบ คือ ความเหลื่อมล้ำด้านความมั่งคั่ง และรายได้ ความเหลื่อมล้ำด้านการกระจายโอกาส และความเหลื่อมล้ำด้านอำนาจ ทั้งนี้ ความเหลื่อมล้ำด้านความมั่งคั่ง และรายได้กระจุกตัวเฉพาะกลุ่มคน และเฉพาะพื้นที่ ในขณะที่ด้านการกระจายโอกาสในการเข้าถึงบริการสาธารณะอย่างมีคุณภาพมีความสำคัญต่อความเป็นอยู่อย่างมีศักดิ์ศรีของมนุษย์ และในมิติความเหลื่อมล้ำด้านอำนาจ โดยเฉพาะอำนาจทางการเมือง และการต่อรองในการเข้าถึง และมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายในการพัฒนาทั้งในระดับประเทศ และระดับท้องถิ่น

ภัทร ชัยวัฒน์ และสรวีย์ บุญยमानนท์ (2554) ได้วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรกับความเหลื่อมล้ำทางรายได้ในประเทศ โดยเก็บรวบรวมข้อมูลสถานะเศรษฐกิจ และสังคมของครัวเรือนมาตั้งแต่ปี 2529-2552 จำแนกประชากรออกเป็น 4 กลุ่มตามช่วงอายุวิเคราะห์ผลกระทบต่อความเหลื่อมล้ำทางรายได้ที่เกิดภายในแต่ละกลุ่มอายุประชากร และความเหลื่อมล้ำทางรายได้ที่เกิดขึ้นระหว่างกลุ่มอายุประชากร ตลอดจนวิเคราะห์ความแตกต่างทางรายได้ระหว่างประชากรสูงอายุด้วยกัน และปัจจัยกำหนดที่มีอิทธิพลต่อความแตกต่างทางรายได้ผลการศึกษา พบว่า ประชากรในแต่ละกลุ่มอายุ มีลักษณะเฉพาะทางประชากร สังคม และเศรษฐกิจที่ต่างกัน อย่างชัดเจน โดยเฉพาะอย่างยิ่งประชากรกลุ่มสูงอายุ ซึ่งพบว่า เป็นกลุ่มที่มีระดับการศึกษาต่ำที่สุด ส่วนใหญ่ไม่มีรายได้หรือรายได้ต่ำ ทั้งนี้ รายได้ส่วนใหญ่มาจากเงินช่วยเหลือเป็นหลัก และในขณะเดียวกันประชากรกลุ่มสูงอายุมังมีความแตกต่างทางรายได้ภายในกลุ่มสูงที่สุด และมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ความเหลื่อมล้ำกันเองของกลุ่มผู้สูงอายุมีสูง เพราะมีผู้สูงอายุไม่กี่คนที่ถือครองรายได้จำนวนมากไว้จำนวนมากคนละหลายหมื่นล้าน ในขณะที่ผู้สูงอายุบางคนมีทั้งความชรา และความยากจนที่ต้องการความช่วยเหลือมีจำนวนมากกว่าถึง ร้อยละ 60-70 ทั้งนี้ผู้วิจัยได้เสนอให้ภาครัฐมีนโยบายที่สร้างแรงจูงใจให้วัยแรงงานวางแผนหลังการเกษียณอายุ รวมถึงในเรื่องของการทำประกันรายได้ผู้สูงอายุ และการใช้ประโยชน์จากภาษีทางตรงให้มากขึ้น

กล่าวได้ว่าผู้สูงอายุไทยในชุมชนชนบทยังอยู่ในสถานะทางสังคม เศรษฐกิจที่ค่อนข้างยากลำบาก กล่าวคือ ร้อยละ 90.0 มีระดับการศึกษาชั้นประถมศึกษา และต่ำกว่าประถมศึกษา ร้อยละ 60.0 ไม่ได้ทำงาน โดยพบว่า ร้อยละ 11.0 ของผู้สูงอายุไม่มีรายได้ใด ๆ ที่เหลือมีรายได้จากคนในครอบครัวหารายได้เองจากดอกผล และเบี้ยยังชีพ โดยพบว่า ร้อยละ 88.0 มีรายได้จากเบี้ยยังชีพ และร้อยละ 48.0 มีรายได้จากลูกหลาน และร้อยละ 29.0 หารายได้เอง เมื่อเป็นเช่นนี้ควรจัดสรรงบประมาณเพื่อสร้างหลักประกันด้านรายได้แก่ผู้สูงอายุ สร้างหลักประกันเพื่อความมั่นคงในชีวิตของผู้สูงอายุเพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถพึ่งตนเองได้ เนื่องจากรายได้เป็นปัจจัยสำคัญในการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุ และการดูแลผู้สูงอายุของครอบครัว (เพ็ญจันทร์ ประดับมุข-เซอร์เรอ และคณะ, 2557) ดังนั้น การเสริมสร้างรายได้ หรือการสร้างหลักประกันทางรายได้ เช่น การมีหลักประกันสุขภาพ หรือการสร้างโอกาสการทำงานในวัยสูงอายุ จึงเป็นสิ่งที่ควรส่งเสริมให้แพร่ขยายไปให้มากขึ้น และสามารถครอบคลุม ตอบสนองความต้องการของผู้สูงอายุได้ เพื่อไม่ให้เป็นการแก่ครอบครัวในการดูแลผู้สูงอายุ ปัญหาของผู้สูงอายุที่ยากจนมีความจำเป็นต้องได้รับการดูแลเป็นพิเศษเพราะมักไม่มีลูกหลานดูแล หรือลูกหลานไม่พร้อมดูแล จึงควรมีสวัสดิการพิเศษสำหรับผู้สูงอายุเหล่านี้ เช่น การเบี้ยผู้สูงอายุเพิ่มจาก

เบี้ยสูงอายุพื้นฐาน การให้การดูแลผู้สูงอายุระยะยาว (Long-term Care For Elderly) ในรูปแบบต่าง ๆ เช่น ให้การสนับสนุนทางการเงินแก่คนในครอบครัวให้สามารถดูแลผู้สูงอายุได้ และในกรณีที่ไม่มีครอบครัวก็ให้มีสถานดูแลผู้สูงอายุที่ได้มาตรฐาน สามารถใช้ชีวิตในบ้านปลายอย่างมีคุณค่า (สมชัย จิตสุชน, 2558)

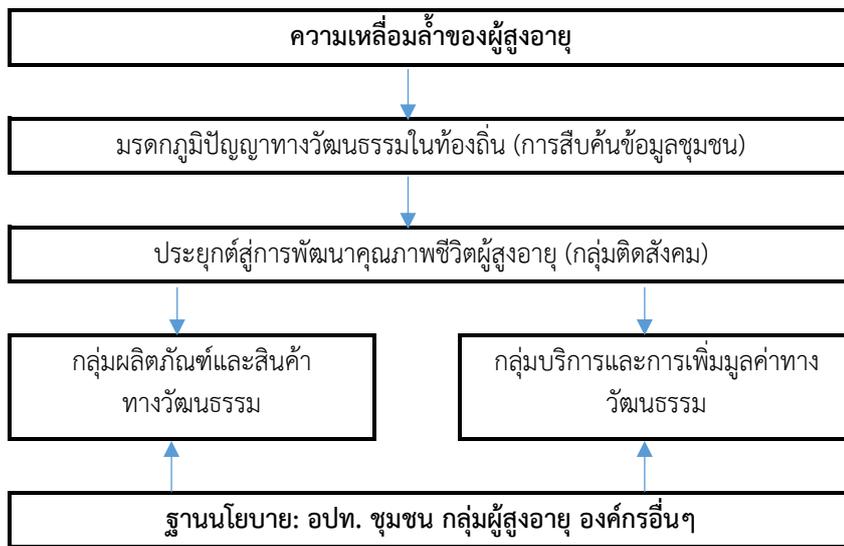
กล่าวโดยรวมแล้วผู้สูงอายุเป็นกลุ่มเปราะบางในสังคมสะท้อนความเหลื่อมล้ำทางสังคมของกลุ่มคน โดยเฉพาะผู้สูงอายุกลุ่มที่ไม่มีลูกหลาน ยังมีแนวโน้มความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจ โดยเฉพาะการไม่มีรายได้ และอาชีพที่มั่นคงในช่วงก่อนสูงอายุ เมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุสภาพทางกายภาพของร่างกายเปลี่ยนแปลงไป โรคภัยไข้เจ็บ และการใช้ชีวิตประจำวันเริ่มมีปัญหา หากไม่สามารถเข้าถึงบริการของรัฐรวมถึงการมีรายได้ที่เพียงพอแก่การดูแลตนเองก็ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในที่สุด จากสภาพความไม่มั่นคงทางรายได้ และขีดความสามารถในการดูแลตนเองที่ลดถอยลง ส่งผลต่อช่องว่างความเหลื่อมล้ำในช่วงวัยของกลุ่มประชากรวัยผู้สูงอายุมากขึ้น กลุ่มผู้สูงอายุทั่วไปที่ไม่ใช่ข้าราชการเกษียณ พนักงานเอกชน หรือรัฐวิสาหกิจที่เกษียณอายุทำงาน โดยเฉพาะกลุ่มที่มีรายได้ไม่แน่นอนมีความผันผวนของรายได้เปลี่ยนแปลงตามภาวะเศรษฐกิจยิ่งก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำด้านความมั่งคั่ง และรายได้นั้นย่อมหมายถึงโอกาสในการเข้าถึงบริการสาธารณะที่ดีย่อมมีขีดจำกัดตามไปด้วย ทั้งนี้หากแบ่งกลุ่มผู้สูงอายุออกเป็นสามกลุ่ม คือ กลุ่มติดสังคม กลุ่มติดบ้าน และกลุ่มติดเตียง กลุ่มติดสังคมสามารถพัฒนาศักยภาพ สร้างอาชีพ และรายได้รวมทั้งสร้างสุขภาวะจากการร่วมกลุ่มในการพัฒนาตนเองของผู้สูงอายุได้อีกด้วย

การกล่าวถึงแนวคิดว่าด้วยการอนุรักษ์ภูมิปัญญาวัฒนธรรม เป็นช่วงเวลาที่สำคัญและจำเป็นที่เพราะมีความสอดคล้องอย่างยิ่งกับการเปลี่ยนผ่านสู่สังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ของประเทศไทย หากพิจารณาจะพบว่าผู้สูงอายุคือผู้ทรงคุณค่า เนื่องจากชีวิตได้ผ่านประสบการณ์มาอย่างยาวนาน มุ่งมั่นความรู้ในการใช้ชีวิตรวมถึงความรู้ในเชิงภูมิปัญญาวัฒนธรรม ทั้งนี้เมื่อกล่าวถึงความหมายของ “วัฒนธรรม” อาจสามารถแบ่งออกกว้าง ๆ เป็นวัฒนธรรมที่มีตัวตนสัมผัสได้ (Tangible Culture) และวัฒนธรรมไร้รูป (Intangible Culture) ดังที่ UNESCO (2003) ได้แบ่ง “มรดกวัฒนธรรม” ออกเป็น 2 ส่วนคือ Tangible Cultural Heritage คือ มรดกวัฒนธรรมที่จับต้องได้ เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุต่าง ๆ และ Intangible Cultural Heritage คือ มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้อันเป็นเรื่องเกี่ยวกับภูมิปัญญา ทรัพย์สินทางปัญญา ระบบคุณค่า ความเชื่อ พฤติกรรม และวิถีชีวิต ซึ่งวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้นี้มีผู้เสนอว่าน่าจะใช้คำว่า “วิถีชน” จะเห็นภาพได้ชัดเจนกว่า มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมประเภทที่สองนี้ถือเป็นสิ่งที่มีในผู้สูงอายุ และหากไม่มีการเรียนรู้ และถ่ายทอดองค์ความรู้เหล่านั้นย่อมหายไปตามกาลเวลา และอายุขัยของคนแต่ละท้องถิ่นย่อมมีสภาพภูมิประเทศ กลุ่มชน หรือชาติพันธุ์ที่แตกต่างหลากหลาย ความแตกต่างหลากหลายนี้ คือ ความสวยงามเพราะมีภาษา วัฒนธรรม วิถีชีวิตที่ต่างกัน

พระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ. 2553 ให้ความหมายวัฒนธรรมว่า หมายถึง “วิถีการดำเนินชีวิต ความคิด ความเชื่อ ค่านิยม จารีตประเพณีพิธีกรรม และภูมิปัญญา ซึ่งกลุ่มชน และสังคมได้ร่วมสร้างสรรค์ ส่งเสริมปลูกฝัง สืบทอด เรียนรู้ปรับปรุง และเปลี่ยนแปลง เพื่อให้เกิดความเจริญงอกงาม ทั้งด้านจิตใจ และวัตถุอย่างสันติสุข และยั่งยืน” นอกจากคำว่าวัฒนธรรมดังที่ได้อภิปรายมาแล้วยังมีการใช้คำว่า “มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม” (Intangible Cultural Heritage) (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม, 2558) ซึ่งมีการส่งเสริมให้ศึกษา และรวบรวมข้อมูลมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมถึง 7 สาขา คือ สาขาภาษา สาขาวัฒนธรรมพื้นบ้าน สาขาศิลปะการแสดง สาขาแนวปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรม และงานเทศกาล สาขาความรู้ และแนวปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติ และจักรวาล สาขาช่างฝีมือดั้งเดิม และสาขากีฬาภูมิปัญญาไทย และนิยามขอบเขตข้างต้นทำให้ (กระทรวงวัฒนธรรม 2556 อ้างถึงในสุนทรชัย ชอวยศ และคณะ, 2562) ได้แบ่งวัฒนธรรม ออกกว้าง ๆ ได้ 2 ประเภท คือ วัฒนธรรมทางวัตถุ ได้แก่ เรื่องเกี่ยวกับปัจจัยสี่ และวัฒนธรรมทางจิตใจ ได้แก่ เรื่องศาสนา ศิลปะ วรรณคดี กฎระเบียบต่าง ๆ ที่ส่งเสริมในเรื่องจิตใจ นอกจากนี้ กรมส่งเสริมวัฒนธรรม (2554) ยังให้ความหมายของคำว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ความรู้ของชาวบ้านในท้องถิ่น ซึ่งได้มาจากประสบการณ์ และความเฉลียวฉลาดของชาวบ้าน รวมทั้งความรู้ที่สั่งสมมา

แต่บรรพบุรุษ สืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ระหว่างการสืบทอดมีการปรับประยุกต์ และเปลี่ยนแปลง จนอาจเกิดเป็นความรู้ใหม่ตามสภาพการณ์ทางสังคมวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม

สถานการณ์ความเหลื่อมล้ำทางสังคม และเศรษฐกิจมีผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน โดยเฉพาะในชุมชนชนบทที่ผู้สูงอายุมีองค์ความรู้ทางมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม และสามารถที่จะนำองค์ความรู้เหล่านั้นมาต่อยอดในการพัฒนา เพื่อให้สามารถพัฒนารายได้ และเพิ่มสวัสดิการทางสังคมในการรวมกลุ่มทำกิจกรรมของผู้สูงอายุ ซึ่งสามารถพัฒนาได้ทั้งกลุ่มผลิตภัณฑ์ และสินค้าทางวัฒนธรรม และกลุ่มบริการ และเพิ่มมูลค่าทางวัฒนธรรม โดยมีกลไกทางนโยบายสำคัญผ่านองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคชุมชน ประชาสังคม และภาคีอื่นที่เกี่ยวข้องในการแสดงบทบาทร่วมในการพัฒนาผู้สูงอายุ โดยแสดงในกรอบแนวคิด ดังนี้

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุโดยการใช้ทุนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม
ที่มา: สุนทรชัย ขอบยศ และคณะ (2563)

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเน้นการศึกษาที่เน้นสองแนวทางหลัก คือ การศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง (Documentary Research) การสัมภาษณ์หรือสอบถามความเห็นผู้เกี่ยวข้อง (In-depth Interview) เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในชุมชน โดยศึกษากรณีชุมชนบ้านห้วยหว้า ตำบลโนนฆ้อง อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น

(1) การศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง (Documentary Research) เช่น รายงานการวิจัย บทความ วารสาร และข้อมูลจากเว็บไซต์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการวัฒนธรรม/มรดกทางวัฒนธรรม ความเหลื่อมล้ำกับผู้สูงอายุ

(2) การสัมภาษณ์ หรือสอบถามความเห็นผู้เกี่ยวข้อง (In-depth Interview) เช่น ประชาชนผู้สูงอายุในชุมชน ผู้นำชุมชน บ้านห้วยหว้า จำนวน 12 คน โดยคัดเลือกตามความเชี่ยวชาญแต่ละประเด็นของผู้สูงอายุ ได้แก่ ความเชี่ยวชาญด้าน 1) วรรณกรรมพื้นบ้าน และภาษา 2) ศิลปะการแสดง 3) แนวปฏิบัติทางสังคมพิธีกรรม ประเพณี และเทศกาล 4) ความรู้ และการปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติ และจักรวาล 5) งานช่างฝีมือดั้งเดิม 6) การเล่นพื้นบ้าน กีฬาพื้นบ้าน และศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัว (ตามกรอบมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ. 2559)

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากวิธีการต่าง ๆ ข้างต้นนั้น ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูล โดยเรียนรู้ไปกับการเก็บข้อมูลตามหลักการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยจากการเก็บรวบรวมข้อมูลตามขั้นตอนข้างต้น อันได้แก่ การค้นคว้าผ่านเอกสาร (Documentary Study) และวิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-Depth Interview) ทำให้ผู้วิจัยสามารถนำข้อมูลที่ได้มาใช้เป็นแนวทางในการวิเคราะห์ โดยการสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย (Analytic Induction) ตามที่พิชิต พิทักษ์เทพสมบัติ (2550) ได้อธิบายว่าการสร้างข้อสรุปเชิงอุปนัย (Induction) เป็นการสร้างข้อเสนอ หรือข้อวินิจฉัย โดยอาศัยการให้เหตุผลของผู้วิจัย เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อสรุปจากหลักฐาน (Premise) ที่เป็นที่ยอมรับหรือบางสิ่งบางอย่างที่รู้ว่าเป็นจริง โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของการสังเกตการณ์ หรือข้อเท็จจริงโดยเฉพาะ สอดคล้องกับสุภางค์ จันทวานิช (2561) ได้อธิบายว่าในการสร้างข้อสรุปแบบอุปนัยนั้นเป็นวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ที่เน้นการสร้างข้อสรุปทั่วไปที่แสดงความเชื่อมโยงระหว่างตัวแปรตั้งแต่สองตัวขึ้นไป โดยใช้กรณีหรือแหล่งข้อมูลเฉพาะจำนวนหนึ่งเป็นหลัก แล้วกล่าวอ้างความจริงทั่วไปขึ้นจากความจริงเฉพาะของข้อมูล ชุดดังกล่าว โดยนำข้อมูลที่ได้จากการลงพื้นที่ในภาคสนามมาเชื่อมโยงกับแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่ได้จากการทบทวนวรรณกรรมผ่านทางเอกสาร และผลการวิจัยต่าง ๆ ที่ได้อ้างอิงโดยมุ่งที่จะตอบโจทย์ของวัตถุประสงค์ ที่ได้ตั้งไว้ข้างต้นเป็นสำคัญ ทั้งนี้ สุภางค์ จันทวานิช (2551) ได้เสนอแนวทางในการวิเคราะห์ข้อมูลในเชิงอุปนัย (Induction) ว่าผู้วิจัยจะต้องสร้างข้อสรุปในระหว่างการศึกษาในภาคสนาม (Field Research) อยู่ตลอดเวลาในขั้นตอนของการสัมภาษณ์เชิงลึก (In Depth-Interview) นอกจากนี้หลังจากการรวบรวมข้อมูลในภาคสนามแล้วผู้วิจัยต้องสร้างข้อสรุปโดยทั่วไป (Generalization) ทั้งหมดขึ้นอีกครั้งหนึ่ง

ผลการศึกษา

ข้อมูลทุนทางภูมิปัญญา และวัฒนธรรมของผู้สูงอายุในชุมชนบ้านห้วยหว้า

แนวคิดสำคัญในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น คือ การต้องรู้จักรากเหง้าและอัตลักษณ์ท้องถิ่น เพื่อจะได้นำไปสู่การกำหนดแนวทางในการพัฒนา การจะรู้จักท้องถิ่นได้มีความจำเป็นต้องรู้จักในข้อมูลและต้องอาศัยการสืบค้น บันทึก และสร้างกระบวนการเรียนรู้ในระดับท้องถิ่น (สุนทรชัย ขอบยศ, 2562) เพื่อให้เกิดการสร้างพื้นที่ และบทบาทแก่ผู้สูงอายุ ในฐานะผู้มีความรู้ภูมิปัญญาในการพัฒนาตนเอง โดยเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุติดสังคมที่ยังมีขีดความสามารถการพัฒนาตนเอง และชุมชนท้องถิ่นได้ เมื่อมีการสำรวจข้อมูลทุนทางภูมิปัญญา และวัฒนธรรมของผู้สูงอายุในชุมชนบ้านห้วยหว้า พบว่ามีประเด็นที่สำคัญในพื้นที่ ดังนี้

1) วรรณกรรมพื้นบ้าน และภาษาผ่านการใช้ประวัติศาสตร์บอกเล่าอันเป็นการบอกเล่าประวัติศาสตร์ความเป็นมาของการตั้งหมู่บ้านจนถึงสถานการณ์ปัจจุบัน

บ้านห้วยหว้าเดิมที่มีชื่อว่าบ้านป่าดู่ เดิมขึ้นกับตำบลบ้านเหล่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ซึ่งก่อนหน้าที่จะจัดตั้งหมู่บ้านนั้น มีคณะบุคคลที่สำคัญในการอพยพย้ายถิ่นฐานมาที่ตั้งหมู่บ้าน ณ ปัจจุบันอยู่สี่ครัวเรือน (ที่พบในเอกสารมีนายพุทธามนตรี กองลี นายบุตรี วงษ์ธรรม นายชม แสนจำลา) ซึ่งย้ายถิ่นฐานมาจากบ้านหนองบอน ตำบลหัวขวาง ซึ่งปัจจุบัน คือ บ้านหนองบอน ตำบลหนองบอน อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ซึ่งการย้ายถิ่นฐานมาในครั้งแรกได้ตั้งถิ่นฐานที่บ้านหนองสำโรง (หรือที่ชาวบ้านเรียกกันว่าบ้านหนองฮอง) ซึ่งปัจจุบัน คือ หมู่ที่ 5 ตำบลโนนฆ้อง จากนั้นไม่นานก็มีกลุ่มเพื่อนอพยพตามมาอาศัยด้วยกัน ซึ่งต่างคนต่างจับจองหาที่ดินทำกินจนขยายออกไปเรื่อย ๆ ซึ่งหนึ่งในสี่ครอบครัวก็มาดูแลที่ดอนป่าดู่ มองเห็นความอุดมสมบูรณ์ของป่าดู่ และลำห้วยที่มีน้ำใสสะอาด จึงชักชวนเพื่อนมาอยู่ด้วยทั้งเพื่อนเก่า และเพื่อนใหม่อพยพต่อมาเรื่อย ๆ ในที่สุดพลเมืองก็เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องทางการจึงได้มีการประกาศจัดตั้งหมู่บ้านป่าดู่ขึ้นใน พ.ศ. 2455 โดยยึดถือภูมิประเทศที่มีป่าดู่ (ต้นประดู่) ที่อุดมสมบูรณ์ เมื่อมีการขยายตัวของประชากร และมีการตัดไม้เพื่อสร้างบ้านเรือนจนในที่สุดป่าดู่ขนาดใหญ่ และอุดมสมบูรณ์ก็หายไป ทั้งนี้ เหลือต้นประดู่ขนาดใหญ่ที่ล้มอยู่ในดอนป่าดู่ขนาดเท่าโถงแดงแต่ไม่มีใครกล้าที่จะนำมาใช้

ประโยชน์เพราะผู้เฒ่าผู้แก่ไม่ให้เอามาใช้ประโยชน์เป็นที่ยึดถือของผู้เฒ่าผู้แก่ แต่ปัจจุบันความเชื่อเริ่มลดลงแล้วสามารถตัดไม้ประดู่มาใช้ประโยชน์ได้

เมื่อสภาพภูมิประเทศเริ่มเปลี่ยนแปลงไปจึงทำให้ผู้ใหญ่ในหมู่บ้านมีการคิดที่จะเปลี่ยนชื่อหมู่บ้านใหม่เป็นบ้านห้วยห้วย (ซึ่งเดิมมีหมู่บ้านเดียว คือ หมู่ที่ 6) ซึ่งการเปลี่ยนชื่อในครั้งนั้นก็ยังมียึดถือลักษณะทางภูมิศาสตร์ที่ลำห้วยนั้นมีต้นห้วยจำนวนมาก เรียกได้ว่าตลอดลำห้วยมีแต่ต้นห้วยซึ่งเป็นสภาพทางธรรมชาติ (เป็นลูกห้วยขี้มด หรือห้วยสีชมพู) จากการเปลี่ยนชื่อหมู่บ้านจากบ้านป่าดู่มาเป็นบ้านห้วยห้วย ตำบลโนนฆ้อง อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น ชาวบ้านห้วยห้วยทั้งสองหมู่บ้าน (หมู่ 6 และ 8) มีความยึดถือในคำสอนโบราณ และมีความยึดถือในประเพณีอีสาน คือ ยึดสืบสอง คองสืบสี่ อย่างเหนียวแน่นมีการปฏิบัติตามประเพณีพิธีบุญในทุกเดือนตามวัฒนธรรมลาวอีสาน ในชุมชนมีวัดตลาดโพธิ์ศรีเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ

สิ่งที่ได้จากประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่กล่าวมา คือ การสะท้อนความเป็นชุมชนดั้งเดิม ชื่อหมู่บ้านผูกโยงกับต้นไม้ที่พบมากในบริเวณชุมชนการที่ผู้สูงอายุสามารถบอกเล่าเรื่องราวได้ก็ช่วยให้ระลึกถึงการตั้งชุมชน และสามารถบอกเล่าเรื่องราวแก่คนรุ่นใหม่ในประเด็นภูมิบ้านนามเมืองได้ ซึ่งแตกต่างจากการตั้งบ้านเรือนผ่านโครงการจัดสรร

2) ศิลปะการแสดงที่สำคัญในพื้นที่ ได้แก่ หมอลำสินไซ เป็นศิลปะการแสดงของอีสานโบราณมีความนิยมก่อนเข้าสู่ยุคหมอลำเพลิน โดยเป็นการแสดงโดยการเสนากลอนลำที่อธิบายการเดินทางของสินไซตลอดทั้งเรื่อง ทั้งนี้ภายหลังการสืบค้นประวัติศาสตร์หมอลำสินไซบ้านห้วยห้วย พบว่า มีคณะหมอลำกลุ่มแรก ๆ ที่เกิดขึ้นภายในพื้นที่ในราว พ.ศ. 2500 โดยมีคณะหมอลำสินไซในอดีต 2 คณะ (สุนทรชัย ขอบยศ และคณะ, 2562) คือ คณะบุบั่นเทิงศิลป์ และคณะซาริบันเทิงศิลป์ ปัจจุบันมีการพัฒนาสู่การเป็นหมอลำผู้สูงอายุในนามกลุ่มอนุรักษ์ และประยุกต์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมหมอลำสินไซบ้านห้วยห้วย นอกจากนี้ยังมีศิลปะพื้นบ้านกลองยาวอีสาน ซึ่งชุมชนบ้านห้วยห้วยมีคณะกลองยาวที่ใช้แสดง และรับงานว่าจ้างตามชุมชน และหน่วยงานต่าง ๆ และยังมีพร่องรอยการแสดงราวคองกำ เป็นศิลปะการแสดงที่เน้นกิจกรรมรวมหมู่ และสามารถประยุกต์กับกิจกรรมผู้สูงอายุได้ เพราะเป็นการเคลื่อนไหวร่างกายด้วยความระมัดระวัง และมีเอกลักษณ์เฉพาะ นอกจากนี้ในชุมชนบ้านห้วยห้วยยังมีนักดนตรีอีสานที่สำคัญ คือ มือพิณห้วยห้วย ซึ่งเป็นทรัพยากรบุคคลทางวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่าในชุมชน ซึ่งปัจจุบัน (2566) พ่อसान กงลี อายุ 81 ปี แม้จะเข้าสู่วัยชราแล้วแต่พ่อसान ยังมีการเล่นพิณตามเทศกาลงานบุญอยู่เสมอ เช่น การเข้าไปร่วมวงของกลุ่มกลองยาวบ้านห้วยห้วยในช่วงที่มีการแสดงกลองยาว การตีพิณในช่วงบุญสำคัญในชุมชน เช่น บุญกฐิน การตีพิณให้กลุ่มอนุรักษ์ และประยุกต์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมหมอลำสินไซ เป็นต้น

3) แนวปฏิบัติทางสังคมพิธีกรรม ประเพณีและเทศกาล ได้แก่ การสืบสานประเพณีใน ฮีต 12 คอง 14 อันเป็นแนวปฏิบัติในการดำเนินชีวิตของคนอีสานมาอย่างยาวนาน ซึ่งในชุมชนบ้านห้วยห้วยมีการยึดถือฮีต 12 คอง 14 มาอย่างต่อเนื่องยาวนานซึ่งนับเป็นชุมชนอีสานที่หาได้ยากเพราะมีการปฏิบัติตามฮีตในทุกเดือน ซึ่งต่างจากชุมชนอีสานสมัยใหม่ที่มีการยุบรวบกิจกรรมเช่น การรวบบุญบั้งไฟกับบุญมหาชาติเข้าด้วยกัน หากแต่ชุมชนบ้านห้วยห้วย มีการจัดงานเทศกาลสำคัญในชุมชนเป็นประจำทุกปี และเป็นส่วนหนึ่งในฮีต 12 โดยเฉพาะประเพณีบุญบั้งไฟ และบุญกุ่มข้าวใหญ่ของหมู่บ้าน

4) ความรู้ และการปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล ประเด็นนี้พิจารณาจากอาหารขึ้นชื่อของท้องถิ่น (แกงไก่ใส่หน่อไม้ดอง ข้าวเหนียวอีสาน) การแพทย์แผนไทย และการแพทย์พื้นบ้าน ซึ่งในพื้นที่มีผู้สูงอายุที่สามารถรักษาอาการบางอย่างผ่าน หมอยาฝน และหมอยาเป่าน้ำมันต/น้ำมัน อันเป็นการรักษาทางเลือกที่คนในชุมชนสามารถเข้าถึงได้โดยง่าย และสามารถรักษาควบคู่ไปกับการรักษาแบบวิทยาศาสตร์ตามระบบการแพทย์แผนปัจจุบัน นอกจากนี้ยังมีประเด็นชัยภูมิ และการตั้งถิ่นฐานของชุมชนอันบอกเล่าเรื่องราวแนวคิดเรื่องการจัดตั้งถิ่นฐานชุมชนในอดีตที่มีการใช้พื้นที่ดอนปู่ตาทางทิศตะวันออกของหมู่บ้าน และทิศตะวันตกเป็นป่าช้า เป็นต้น

5) งานช่างฝีมือดั้งเดิมในพื้นที่ชุมชนบ้านห้วยห้วย พบกิจกรรม หรือร่องรอยการทอผ้าไหม การทอประคตเอวไหม เครื่องจักสานหัตถกรรมท้องถิ่นของผู้สูงอายุ ซึ่งประเด็นนี้นับเป็นกลุ่มสินค้าทางวัฒนธรรมได้เป็นอย่างดี หากได้รับ

การพัฒนาต่อยอด จากการสำรวจข้อมูลในปัจจุบัน (2563) พบว่า มีร่องรอยการทำผ้าไหม ทั้งเพื่อการใช้ในครัวเรือน ใช้เป็นเครื่องสมมาในงานมงคลสมรสใช้เป็นของฝาก หรือรวมไปถึงสินค้าที่อาจไม่ได้ตั้งใจผลิตเพื่อขายมากนัก โดยในชุมชนมีกี่ทอผ้าประมาณ 40 หลัง (กี่ คือ เครื่องมือในการทอผ้าไหมของชุมชน) โดยมีผู้สูงอายุทอผ้าไหมอย่างต่อเนื่อง ประมาณ 10 คน คนที่ทอผ้าไหมส่วนใหญ่จะมีผู้มาสั่งทำเพื่อนำไปจัดจำหน่ายตามช่องทางต่าง ๆ ตามแต่พ่อค้าคนกลางจะเป็นผู้ว่าจ้าง ซึ่งหากชาวบ้านมีเส้นไหมเองก็สามารถว่าจ้างผู้สูงอายุให้ทอให้ได้เช่นเดียวกัน โดยจะคิดค่าทอผืนละ 500 บาท ซึ่งถือเป็นค่าแรงในการทอ และในสถานการณ์ที่นั่นก็จะมีช่างมัดหมี่ประจำชุมชน ซึ่งปัจจุบันหลงเหลือผู้สูงอายุอยู่ประมาณ 2-3 คนที่สามารถทำได้

6) การเล่นพื้นบ้าน กีฬาพื้นบ้าน และศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวในชุมชนที่พบ เช่น การเล่นวงตีนเกวียน หรือ กังตั้นเกวียน การเล่นตั้งตีนโตก การเล่นต่อไก่ โดยการละเล่นเหล่านี้สามารถใช้ประโยชน์ในแง่การศึกษาท้องถิ่น และการส่งเสริมการท่องเที่ยวท้องถิ่นได้ อีกทั้งยังช่วยพัฒนาสุขภาพของผู้สูงอายุ และการสร้างการมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่สามารถทำในต่างช่วงวัยกันได้

แนวทางในการพัฒนาศักยภาพทุนทางภูมิปัญญา และวัฒนธรรมของผู้สูงอายุเพื่อลดความเหลื่อมล้ำในท้องถิ่น เมื่อได้ข้อมูลจากการสำรวจมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชุมชนแล้ว สามารถแสวงหาแนวทางในการพัฒนาศักยภาพทุนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมท้องถิ่นดังกล่าว เพื่อนำมาใช้ในการประยุกต์ และพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุได้ตามแนวทางดังนี้

ประการแรก การพัฒนากลุ่มผลิตภัณฑ์ และสินค้าท้องถิ่น ผลิตภัณฑ์ด้านอาหาร ได้แก่ ปลาข้าวบองพื้นบ้าน แกงไก่ไล่หน่อไม้ตอง ข้าวเขียบพื้นบ้าน (สามารถพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ชุมชนเป็นของฝากได้) ผลิตภัณฑ์ด้านผ้า และสิ่งทอ ได้แก่ ผ้าไหมพื้นบ้าน ผลิตภัณฑ์ด้านวัฒนธรรม และศาสนา ได้แก่ ประคตเอวไหม (ใช้รัดเอวพระภิกษุ) ผลิตภัณฑ์ด้านช่างฝีมือดั้งเดิม (เครื่องจักสาน) ได้แก่ การสานกระด้ง การสานตะกร้า และเครื่องจักสานอื่น ๆ การมีทุนเหล่านี้จะสามารถพัฒนาศักยภาพ และคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุผ่านการหนุนเสริม การทำกิจกรรมร่วม และการสนับสนุนงบประมาณในการดำเนินการของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ประการที่สอง การพัฒนากลุ่มบริการ และการเพิ่มมูลค่าทางวัฒนธรรมกลุ่มนี้ สามารถที่จะออกแบบเพื่อการสร้างการเรียนรู้ชุมชนท้องถิ่น และเพื่อหนุนเสริมการท่องเที่ยวท้องถิ่น กลุ่มบริการ และการเพิ่มมูลค่าทางวัฒนธรรมมีประเด็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่สำคัญ ได้แก่ การแพทย์แผนไทยโบราณการรักษาด้วยการเป่าน้ำมันต์/น้ำมัน การรักษาโรคเลือดตกยางออก (ยาฝน) ด้านศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น ได้แก่ กลุ่มกลองยาวบ้านห้วยหว้า กลุ่มอนุรักษ์ และประยุกต์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมหมอลำสินไชบ้านห้วยหว้า มีอพิณห้วยหว้า และรางวัลคองก้า การละเล่นพื้นบ้าน ได้แก่ การเล่นเตย วงตีนเกวียน หรือกังตั้นเกวียน ต่อไก่ นิทานพื้นบ้าน/ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ได้แก่ ประวัติศาสตร์แบบบอกเล่าของหมู่บ้าน และประเพณีสำคัญ ได้แก่ บุญบั้งไฟ และบุญกุ่มข้าวใหญ่บ้านห้วยหว้า

ประการที่สาม การพัฒนากลไก เพื่อส่งเสริมการพัฒนารายได้แก่ผู้สูงอายุในท้องถิ่นผ่านกลไกผู้สูงอายุ ประเด็นนี้สามารถพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุผ่านการส่งเสริมการรวมกลุ่ม และการพัฒนาจัดตั้งเป็น “องค์กรสาธารณประโยชน์” ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคม เพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถเข้าถึงสิทธิ และสวัสดิการผ่านระบบเงินทุนของกองทุนส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคม และกองทุนผู้สูงอายุ โดยเน้นการพัฒนาศักยภาพ การรวมกลุ่ม และพัฒนาผู้สูงอายุที่มีขีดความสามารถเฉพาะให้สามารถเข้าถึงเงินทุนรายบุคคลผ่านกองทุนผู้สูงอายุ ได้เช่นกัน แต่ทั้งนี้ต้องสร้างการรับรู้และความเข้าใจในประเด็นสิทธิ และสวัสดิการผู้สูงอายุ เพื่อจะได้ขับเคลื่อนสู่การรวมกลุ่มผู้สูงอายุ และสามารถพัฒนารายได้ อาชีพ และเกิดการพบปะของผู้สูงอายุในกิจกรรมที่เหมาะสมตามบริบท ความถนัด และความสนใจของผู้สูงอายุ

ประการที่สาม กลไกระดับท้องถิ่นต้องหนุนเสริม ร่วมเป็นเครือข่ายกับผู้สูงอายุ และแสวงหาเครือข่ายอื่นในการพัฒนาศักยภาพ และรายได้แก่ผู้สูงอายุ กล่าวคือ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในฐานะผู้มีอำนาจ และหน้าที่ตามกฎหมายในการดูแลผู้สูงอายุต้องให้ความสนใจ และให้ความสำคัญต่อการพัฒนาศักยภาพ และการดูแลทุกข์สุข

ของผู้สูงอายุผ่านการใช้ฐานข้อมูลที่มีในระดับพื้นที่ หรือการสำรวจ และการใช้ข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อให้ผู้สูงอายุเกิดการพัฒนาคูณภาพชีวิตผู้สูงอายุ โดยใช้ทุนทางภูมิปัญญา และวัฒนธรรมเพื่อลดความเหลื่อมล้ำในท้องถิ่น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดพลติพลัง (Active Ageing) คือ ช่วยให้ผู้สูงอายุมีสุขภาพกายที่ดี (Strong Health) การมีหลักประกันความมั่นคงในชีวิต (Security) และการมีส่วนร่วมในชุมชนท้องถิ่น (Social Participation) อีกด้วย นอกจากนี้ท้องถิ่นจะเป็นกลไกร่วมมือกับกลุ่มผู้สูงอายุแล้ว การแสวงหาภาคีเครือข่ายในการร่วมพัฒนาผู้สูงอายุจะมีส่วนในการช่วยลดความเหลื่อมล้ำได้ เช่น เรื่องการเข้าถึงสิทธิ และสวัสดิการผู้สูงอายุ อาจร่วมมือกับพัฒนาสังคม และความมั่นคงของมนุษย์ สถาบันการศึกษา องค์กรภาคประชาสังคมที่ขับเคลื่อนเรื่องผู้สูงอายุให้เข้ามาเป็นภาคีในการพัฒนาผู้สูงอายุได้ เพื่อให้เห็นมุมมอง และความสนใจที่สอดคล้องกับความถนัดขององค์กรภาคีเหล่านั้น แต่เป้าหมายสุดท้ายที่ร่วมกันขับเคลื่อน คือ การพัฒนาคูณภาพชีวิตผู้สูงอายุตนเอง ทั้งนี้ หากพิจารณาลงรายละเอียดในพื้นที่ศึกษา ภาคีเครือข่ายสามารถพัฒนาตัวแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ โดยใช้ทุนทางภูมิปัญญา และวัฒนธรรมโดยการ

- 1) การค้นหา และตระหนักในสภาพปัญหาความเป็นอยู่ของผู้สูงอายุในพื้นที่
- 2) การสืบค้นหาข้อมูลมรดกภูมิปัญญาที่มีในชุมชนจะใช้เป็นทุนที่สำคัญในการประยุกต์ใช้ในทางนโยบาย เพื่อลดความเหลื่อมล้ำ
- 3) การออกแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ โดยใช้ข้อมูลมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในท้องถิ่น
- 4) กลไกทางนโยบาย และเครือข่ายทางนโยบายควรให้ความสำคัญต่อการพัฒนาคูณภาพชีวิตผู้สูงอายุ

อภิปรายผล

การศึกษาแนวทางการพัฒนาคูณภาพชีวิตผู้สูงอายุโดยใช้ทุนทางภูมิปัญญา และวัฒนธรรม เพื่อลดความเหลื่อมล้ำในท้องถิ่น สะท้อนให้เห็นถึงการจัดเก็บข้อมูลชุมชน ในมิติเชิงวัฒนธรรมที่จะสามารถนำมาพัฒนาผู้สูงอายุ ซึ่งถือเป็นผู้ทรงคุณค่า และภูมิปัญญาท้องถิ่นยิ่งการเคลื่อนตัวสู่สังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ คือ ผู้สูงอายุมีมากถึงร้อยละ 20 ของประชากร (ปี 2564) จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องหันกลับมาทบทวนขีดความสามารถชุมชน โดยเฉพาะองค์ความรู้ของผู้สูงอายุ การพัฒนาเพื่อลดความเหลื่อมล้ำ และการพัฒนาคูณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ จะยั่งยืนหากใช้แนวคิดจากคนในวัฒนธรรมนั้น ๆ ทั้งนี้ หากมองการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุสามารถพัฒนาภายใต้กรอบของ Hadeel Halaweh et al., (2018) ที่อธิบายมุมมองของการเป็นผู้สูงอายุที่ดีไว้สามขอบเขตด้วยกัน คือ ความรู้สึกเป็นอยู่ที่ดี (Sense of Well-being) การมีสุขภาพกายที่ดี (Having Good Physical Health) และการมีสุขภาพจิตที่ดี (Preserving Good Mental Health) ซึ่งองค์ความรู้ด้านมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชุมชน สามารถนำไปสู่การพัฒนาเป็นตัวแบบในการพัฒนาคูณภาพชีวิตผู้สูงอายุได้ ดังนี้

ประการแรก ความรู้สึกเป็นอยู่ที่ดี เช่น ความรู้สึกสนุกสนาน (Feeling Joyous) ความพอใจในตัวเอง (Self-possessed Contentment) ความพอใจในความสัมพันธ์ทางสังคม (Satisfying Social Relationships) และการเป็นอยู่อย่างอิสระ (Staying Independent)

ประการที่สอง การมีสุขภาพกายที่ดี ได้แก่ การอยู่อย่างกระฉับกระเฉง (Staying Active) การปราศจากโรคร้ายไข้เจ็บ (Free From Debilitated Illness) พฤติกรรมการกินเพื่อสุขภาพ (Healthy Eating Habits) ป้องกันการหกล้ม (Fall Prevention) และมีลักษณะทางกายภาพที่ดี (Having a Good Physical Appearance)

ประการที่สาม การมีสุขภาพจิตที่ดี ได้แก่ การตื่นตัว หรือกระตือรือร้น (Staying Alert) มีทัศนคติที่ดี (Having a Positive Attitude) และมีวิธีการรักษาสุขภาพจิตที่ดี (Modes to Keep Good Mental Health) โดยกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่จำแนกในงานศึกษาครั้งนี้ทั้งที่สามารถนำมาเป็นการพัฒนาสินค้า และผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น และการบริการทางวัฒนธรรมสามารถช่วยให้ผู้สูงอายุ มีความสุข มีรายได้ และเป็นอยู่อย่างมีศักดิ์ศรี โดยนำองค์ความรู้ที่ตนมีมาขับเคลื่อนได้

ทั้งนี้แนวทางการพัฒนาคูณภาพทุนทางภูมิปัญญา และวัฒนธรรมของผู้สูงอายุ เพื่อลดความเหลื่อมล้ำในท้องถิ่นอาจจำแนกได้เป็นสองแนวทางใหญ่ ๆ ได้แก่ 1) การพัฒนากลุ่มผลิตภัณฑ์ และสินค้าท้องถิ่นที่ผู้สูงอายุ

มีความถนัด (เช่น อาหารพื้นถิ่น สิ่งทอ สินค้าวัฒนธรรม) สามารถเชื่อมการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุได้ ซึ่งการรวมกลุ่มทำกิจกรรมทางวัฒนธรรม เช่น การจักสานหรือแปรรูปไม้ไผ่ การทำประคตเอวไหม การเข้าร่วมกิจกรรมในฮีต 12 ของผู้สูงอายุชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Netuveli, G. & Blane, D. (2008) ที่เห็นว่าปัจจัยหลักสองประการที่ต้องพิจารณาเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตในวัยสูงอายุ คือ ภาวะสมองเสื่อม และภาวะซึมเศร้าในผู้สูงอายุ การนำมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมมาใช้สามารถเพิ่มได้ทั้งมูลค่า และทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกถึงคุณค่าของตน และการร่วมกิจกรรมทางวัฒนธรรม และภูมิปัญญาสามารถลดภาวะซึมเศร้าได้ และยังสามารถนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาพัฒนาจนกลายเป็นสินค้าที่สามารถสร้างรายได้แก่ผู้สูงอายุในชุมชนได้อีกด้วย (ภัทรา สุขะสุนนท์, 2563; กนิษฐา แยมโพธิ์ใช้, 2565) 2) การพัฒนาภูมิปัญญา และการเพิ่มมูลค่าทางวัฒนธรรม (การศึกษา/ท่องเที่ยว ด้านการแพทย์แผนไทยโบราณ ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น การละเล่นพื้นบ้าน ฯลฯ) โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนสามารถพัฒนาภูมิปัญญา และเพิ่มมูลค่าทางวัฒนธรรมได้ (พิมพ์ภา เพ็งนาเรนทร์ 2560) ซึ่งกลุ่มบริการทางวัฒนธรรมสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตในมิติความเป็นอยู่ที่ดีทางกาย (Physical Wellbeing) ความผาสุกด้านวัตถุปัจจัย (Material Wellbeing) ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลความสัมพันธ์ และการเป็นส่วนหนึ่งทางสังคม (Interpersonal Relations and Social Inclusion) การพัฒนาตนเอง (Personal Development) การตัดสินใจด้วยตนเอง (Self-determination) การเป็นผู้มีอารมณ์ดี (Emotional Wellbeing) การเข้าถึงสิทธิ (Rights) การร่วมดูแลสิ่งแวดล้อม (Environment) การสร้างความสัมพันธ์ในครอบครัว (Family Relationships) การมีกิจกรรมนันทนาการ และการพักผ่อน (Recreation and Leisure Activities) และการรู้สึกความปลอดภัย และมีความมั่นคงในชีวิต (Safety/Security) (Davidson, G. et al., 2017) ทั้งนี้ความสัมพันธ์ระหว่างทุนทางสังคม ทุนทางวัฒนธรรมสามารถส่งเสริมสุขภาวะแก่ผู้สูงอายุได้อีกด้วย (ปิยฉัตร กลิ่นสุวรรณ, 2561) ดังนั้น การรวมกลุ่ม และการทำงานทางวัฒนธรรมในระดับชุมชน สามารถตอบโจทย์การพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน และผู้สูงอายุได้ในขณะเดียวกัน การเพิ่มมูลค่าทางวัฒนธรรมโดยที่ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมนั้น จะสอดคล้องกับจุดเน้น และประเด็นการพัฒนาหลักของการสร้างความเป็นธรรม และลดความเหลื่อมล้ำในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 ที่เน้นการสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจและสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การสนับสนุนในเรื่องการสร้างอาชีพ รายได้ และให้ความช่วยเหลือที่เชื่อมโยงการเพิ่มผลิตภาพสำหรับประชากร และการสร้างชุมชนเข้มแข็งให้เป็นพลังร่วมทางสังคมในการสนับสนุนการพัฒนา และพร้อมรับผลประโยชน์จากการพัฒนา โดยส่งเสริมการประกอบอาชีพของผู้ประกอบการระดับชุมชน การสนับสนุนศูนย์ฝึกอาชีพชุมชนเพื่อยกระดับทักษะของคนในชุมชน ส่งเสริมให้ชุมชนจัดสวัสดิการ และบริการในชุมชน โดยผู้สูงอายุในฐานะคนกลุ่มหนึ่งในสังคม ต้องได้รับการส่งเสริม และสนับสนุนให้เกิดระบบการทำงาน การรวมกลุ่ม เพื่อเพิ่มรายได้ และการมีทัศนคติที่เห็นคุณค่าของตนในยามชราภาพ

การมีข้อมูลทางวัฒนธรรม และภูมิปัญญาของท้องถิ่นเป็นเพียงขั้นต้นของการรู้จักหน้าตา และลักษณะความสามารถของผู้สูงอายุในท้องถิ่นเท่านั้น หากไม่นำข้อมูลเหล่านั้นผลึกเข้าไปในเวทีนโยบายสาธารณะ ทั้งในระดับชุมชน และท้องถิ่นคงเป็นเรื่องยากที่จะเกิดการพัฒนาอย่างเป็นรูปธรรม และการพัฒนาผู้สูงอายุกลุ่มนี้ถือเป็นกลุ่มติดสังคมที่มีความสามารถในการใช้ชีวิตประจำวันอย่างปกติ และสามารถสื่อสารรวมถึงทำงานที่ตนถนัดในทางวัฒนธรรมได้ เช่น การสาน การถัก การทอ การร้องรำ เป็นต้น งานเหล่านี้หากมีการรวมกลุ่มสร้างความเข้มแข็งให้กลุ่มก็จะนำไปสู่การต่อรองกับชุมชน และท้องถิ่นในการหนุนเสริมทางนโยบาย ทั้งนี้ การพัฒนาบางประเด็น เช่น การเพิ่มมูลค่าทางการบริการวัฒนธรรมมีความจำเป็นที่ต้องทำร่วมกับชุมชน โดยให้กลุ่มผู้สูงอายุเป็นตัวแสดงหนึ่งที่มีส่วนร่วมในการทำงานเพื่อพัฒนาชุมชน เช่น การบอกเล่าประวัติศาสตร์ชุมชนต้องอาศัยพื้นที่ หรือเวทีที่เปิดขึ้นโดยชุมชนในการให้พื้นที่ในการแสดงบทบาทของผู้สูงอายุ รวมถึงบริการอื่น ๆ เช่น การละเล่นของเด็กในแบบฉบับดั้งเดิมของชุมชน การทำอาหารท้องถิ่น การแสดงหมอลำลิ้นไซ หรือการรำวงคองกา ซึ่งเป็นกลุ่มบริการทางวัฒนธรรมที่ไม่สามารถทำได้โดยโดด ๆ โดยผู้สูงอายุต้องอาศัยกลไกทางสังคม ทั้งภาครัฐ และชุมชนที่ต้องมีส่วนร่วมในการนำกิจกรรมเชิงบริการทางวัฒนธรรมมาใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิต และการเพิ่มรายได้ในงานบริการของผู้สูงอายุ โดยหากชุมชนมีกิจกรรมเชิง

การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม หรือการส่งเสริมการเรียนรู้ชุมชน กลุ่มผู้สูงอายุ คือกลุ่มหนึ่งที่ไม่ควรถูกมองข้าม เนื่องจากเป็นกลุ่มที่มีความสามารถ และพร้อมที่จะนำเสนอองค์ความรู้ และภูมิปัญญาที่ตนมีเพราะเป็นสิ่งที่มีภาคภูมิใจ และเป็นสิ่งที่ผู้สูงอายุเคยทำมา และเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินชีวิตที่ช่วยให้เกิดการสร้างรายได้ และการมีศักดิ์ศรีของผู้สูงอายุในชุมชน และสังคม

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปประยุกต์ใช้

ประการแรก องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในระดับพื้นที่ควรให้การสนับสนุนการส่งเสริมการสร้างรายได้ และอาชีพแก่ผู้สูงอายุ โดยการใช้ฐานข้อมูล และองค์ความรู้ที่ผู้สูงอายุมีมาต่อยอด และพัฒนาให้เป็นรูปธรรม ซึ่งอาจมีการสนับสนุนงบประมาณ โดยตรงจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และอาจมีการเสนอขอของบประมาณจากกองทุนผู้สูงอายุ ในการพัฒนารายได้อาชีพ และนำสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีแก่ผู้สูงอายุ และลดความเหลื่อมล้ำในระดับท้องถิ่นในระดับหนึ่งลงได้

ประการที่สอง การพัฒนาชุมชนของหน่วยปกครองท้องถิ่น เช่น ชุมชน/หมู่บ้าน ต้องพิจารณาช่องทางการพัฒนา และการประยุกต์ใช้มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของผู้สูงอายุ นำมาเชื่อมกับการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุในระดับพื้นที่ โดยไม่ละเลยต่อกลุ่มผู้สูงอายุ ทั้งนี้ ควรนำองค์ความรู้ และภูมิปัญญาที่มีมาใช้ในการสร้างเป็นจุดแข็งในการพัฒนาเชิงพื้นที่ และเชื่อมโยงกับกลุ่มคนต่างช่วงวัยในท้องถิ่น

ประการที่สาม กลุ่มผู้สูงอายุมีความจำเป็นที่ต้องรวมกลุ่ม เพื่อเสริมพลังอำนาจของกลุ่มในการต่อรองกับฝ่ายนโยบาย โดยเฉพาะการรวมกลุ่มที่เข้มแข็งย่อมสามารถพัฒนาการเข้าถึงแหล่งทุน และเข้าถึงสิทธิ และสวัสดิการอื่น ๆ ตามมาอีกมาก เช่น หากมีการรวมกลุ่มของผู้สูงอายุก็สามารถจัดตั้งเป็นองค์กรสาธารณประโยชน์ และสามารถเข้าถึงแหล่งงบประมาณจากกองทุนผู้สูงอายุได้โดยตรง โดยไม่ต้องผ่านองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สามารถขอทุนสนับสนุนในลักษณะโครงการพัฒนาอาชีพ และการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุได้ ซึ่งสามารถนำมามรดกภูมิปัญญาที่มีเป็นทุนสำคัญในการเป็นฐานในการพัฒนาได้

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

การศึกษาครั้งนี้ทำให้ได้ข้อมูลทางมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของผู้สูงอายุในชุมชน และได้วิเคราะห์แนวทางเบื้องต้นในการพัฒนาผู้สูงอายุด้วยการใช้ทุนทางวัฒนธรรม ทั้งนี้หากจะเกิดรูปธรรมที่ชัดเจนขึ้น การพัฒนางานวิจัยโดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมลักษณะงานวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) จะช่วยให้การขับเคลื่อนบางเรื่องชัดเจนขึ้น อย่างไรก็ตามคงต้องใช้งบประมาณ และระยะเวลาในการศึกษาพอสมควร ดังนั้น การศึกษาครั้งนี้สามารถเป็นพื้นฐานที่จะทำให้ฝ่ายนโยบายระดับท้องถิ่น หรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องนำไปใช้ประโยชน์ในอนาคตต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- กรมกิจการผู้สูงอายุ. (2562). **มาตรการขับเคลื่อนระเบียบวาระแห่งชาติ เรื่อง สังคมสูงอายุ 6 Sustainable 4 Change**. กรุงเทพฯ: กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์.
- กรมส่งเสริมวัฒนธรรม. (2558). **คู่มือการจัดทำข้อเสนอโครงการในการรวบรวมและจัดเก็บข้อมูล มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมประจำปีพุทธศักราช 2559**. กรุงเทพฯ : สถาบันวัฒนธรรมศึกษา.
- กรมส่งเสริมวัฒนธรรม. (2554). **ทำเนียบองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นดีเด่นด้านงานวัฒนธรรม ประจำปีพุทธศักราช ๒๕๕๔**. กรุงเทพฯ: ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.

- กนิษฐา แยมโพธิ์ใช้. (2565). การสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ชุมชนด้วยทุนทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของผู้สูงอายุในพื้นที่ตำบลตลาดใหม่ อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครพนม, (12)1, 331-342.
- กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (2559). รายงานผลการสังเคราะห์งานวิจัยด้านผู้สูงอายุ พ.ศ. 2549-2558. กรุงเทพฯ: กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์.
- พลเดช ปิ่นประทีป. (2562). ความเหลื่อมล้ำด้านสาธารณสุข ใน ก้าวข้ามความเหลื่อมล้ำ: ความท้าทายในสังคมไทย. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.
- พิชิต พิทักษ์เทพสมบัติ. 2550. การสำรวจโดยการสุ่มตัวอย่าง: ทฤษฎีและปฏิบัติ (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: เสมาธรรม.
- พิมพ์งา เพ็ญนาเรนทร์. (2560). การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาอาชีพเพื่อเพิ่มรายได้ของผู้สูงอายุ. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี.
- เพ็ญจันทร์ ประดับมุข-เซอร์เรอ และคณะ. (2557). โครงการการคุ้มครองทางสังคม: การสร้างภูมิคุ้มกันภัยทางสังคมให้แก่ผู้สูงอายุ. รายงานการศึกษาระดับปริญญาโท คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ปิยฉัตร กลิ่นสุวรรณ. (2561). ความสัมพันธ์ระหว่างทุนทางสังคม ทุนทางวัฒนธรรมกับการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ. วารสารศิลปศาสตร์ปริทัศน์, 13(25), 1-12
- ภัทรา สุขะสุนนท์. (2563). การพัฒนากลยุทธ์การตลาดผลิตภัณฑ์ชุมชนของกลุ่มผู้สูงอายุในจังหวัดสมุทรปราการ. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี.
- ภัศร ชัยวัฒน์ และสวรัย บุญยमानนท์. (2554). การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรกับความเหลื่อมล้ำทางรายได้ในประเทศไทย. นครปฐม: มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2558). สรุปผลที่สำคัญการทำงานของผู้สูงอายุในประเทศไทย พ.ศ. 2557. กรุงเทพฯ: สำนักงานสถิติเศรษฐกิจและสังคม สำนักงานสถิติแห่งชาติ.
- สมชัย จิตสุชน. (2558). ความเหลื่อมล้ำในสังคมไทย: แนวโน้ม นโยบายและแนวทางการขับเคลื่อนนโยบาย. กรุงเทพฯ: ธนาคารแห่งประเทศไทย.
- สุภางค์ จันทวานิช. (2561). วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (พิมพ์ครั้งที่ 24). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุภางค์ จันทวานิช. (2551). การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุนทรชัย ชอบยศ. (2563). แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุโดยใช้ทุนทางภูมิปัญญาและวัฒนธรรมเพื่อลดความเหลื่อมล้ำในท้องถิ่น: กรณีศึกษาชุมชนบ้านห้วยหว้า ตำบลโนนฆ้อง อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น. รายงานวิจัย วิทยาลัยการเมืองการปกครอง มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- สุนทรชัย ชอบยศ. (2562). ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น: ว่าด้วยแนวคิดและแนวทางเชิงประยุกต์เพื่อการพัฒนาท้องถิ่นที่ยั่งยืน. มหาสารคาม: โครงการผลิตและเผยแพร่ตำราและผลงานวิชาการ วิทยาลัยการเมืองการปกครอง มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- สุนทรชัย ชอบยศ และคณะ. (2562). กลอนลำและประวัติศาสตร์หมอลำสินไชบ้านห้วยหว้า ตำบลโนนฆ้อง อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น. มหาสารคาม: อภิชาตการพิมพ์.
- สุนทรชัย ชอบยศ และคณะ. (2562). แนวทางการสร้างความร่วมมือขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการส่งเสริมกิจกรรมผู้สูงอายุในการอนุรักษ์และประยุกต์ใช้มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น: กรณีศึกษาการอนุรักษ์หมอลำสินไช ตำบลโนนฆ้อง อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- สุนทรชัย ชอบยศ และคณะ. (2563). สภาพปัญหาและแนวทางการพัฒนาผู้สูงอายุ ตำบลโนนฆ้อง อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น. รายงานโครงการจ้างงานประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์การระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19). สำนักงานปลัดกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม.

References

- Netuveli, G. & Blane, D. (2008). **Quality of Life in Older Ages**. British Medical Bulletin: Oxford University Press.
- Davidson, G., Irvine, R., Corman, M., Kee, F., Kelly, B., Leavey, G., & McNamee, C. (2017). **Measuring the Quality of Life of People with Disabilities and their Families: Scoping Study Final Report**. Department for Communities: Queen's University Belfast.
- Halaweh, H., Dahlin-Ivanoff, S., Svantesson, U. & Willen, C. (2018). Perspectives of Older Adults on Aging Well: A Focus Group Study. **Journal of Aging Research**. Retrieved on February 14, 2023 from: <https://doi.org/10.1155/2018/9858252>.
- ISSC, IDS & UNESCO. (2016). **World Social Science Report 2016, Challenging Inequalities: Pathways to a Just World**. UNESCO Publishing: Paris.
- United Nations. (2023). **World Social Report 2023: Leaving No One Behind in an Ageing World**. Department of Economic and Social Affairs: United Nations.
- UNESCO. (2003). **Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage**. Paris: UNESCO.

ผู้เขียน

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สุนทรชัย ขอบยศ

สังกัดสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ วิทยาลัยการเมืองการปกครอง

มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ตำบล ขามเรียง อำเภอกันทรวิชัย มหาสารคาม 44150

e-mail: sunthonchai.c@msu.ac.th